

4. Президентски избори 2006-предизвестен или неочакван резултат

1. Описание на проблема

България е парламентарна държава. Въпреки това, президентските избори пораждаат вълнения и дебати, не само поради самия политически избор, но поради това че избраният през тази есен президент ще бъде първия президент, който ще представлява страната в ЕС.

Редицата кандидатури, които са заявени биха могли да обърнат прогнозите и да променят правилата на надпреварата. От друга страна, влияние върху избора оказва и декларираното присъединяване на страната през януари 2007г, защото това е признание за настоящия президент и правителство, че са успели да се справят с предизвикателства на членството. Всичко това говори, че донякъде изборът на президент е определен.

2. Състояние на средата

Сегашният български президент Георги Първанов може да бъде доволен от себе си. Ако се вярва на сондажите, от избирането му през ноември 2001 г., популярността му не е спряла да се покачва и никога не е спадала под 60%, дори на моменти е достигала до 70%.

На по-малко от 50 години, след първи петгодишен президентски мандат, той се кандидатира отново. Равносметката очевидно е положителна, не само в очите на неговия традиционен електорат - социалистите, но също и в очите на многобройните избиратели, които не споделят политическите му убеждения.

На сцената излизат обаче и други популярни личности – като Бойко Борисов или Волен Сидеров. Ако се има предвид изненадващото влизане на Атака в парламента преди две

години, възниква въпросът – има ли вероятност Първанов да загуби?

3. Вътрешни фактори

Функциите на този президента у нас са частично повторение, но и продължение на функциите на отдавна отпадналия Държавен съвет. Като нови правомощия се регламентират: осигуряване спазването на Конституцията и законите; правата и свободите на гражданите; отправяне обръщение към Народното събрание; предлагане на Народното събрание избор на председател на Министерския съвет. Той можеше да обявява положение на война при въоръжено нападение срещу страната или при необходимост от неотложно изпълнение на международни задължения за взаимна отбрана (както и Държавния съвет), но вече само ако Народното събрание не заседава и не може да бъде свикано. По същия прецизиран начин беше решен въпросът за обявяване на обща и частична мобилизация, военно или друго извънредно положение. Докато това беше правомощие на Държавния съвет, придадено му без условия, то председателят (президентът) го притежаваше само когато Народното събрание не заседава и при задължение Народното събрание да се свика незабавно, за да се произнесе по неговото решение.

Съществено беше и това, че президентът, приемайки някои от правомощията на Държавния съвет, също като него, пряко се намесваше в изпълнителната власт с това, че можеше да отменя противозаконни актове на Министерския съвет, министерствата и други ведомства.

Макар че тази регламентация на президентската институция беше временна и е вече история, върху нея се създаде по един траен начин съвременната президентска институция по действащата Конституция. Онова, което е най-характерно и принципно в отклоненията от първоначалната конституционна регламентация, се изразява в следното:

- президентската институция осъществява функции, отделени и независими от законодателната, изпълнителната и съдебната власт и същевременно не доминира над тях;

- президентът и вицепрезидентът се избират непосредствено от избирателите. Това засилва техните политически позиции, свободата им на преценки и действия, независимостта им от парламентарните политически сили. Те не са деполитизирани лица и могат да правят изявления с политическо съдържание;

- предсрочното прекратяване на пълномощията на президента и вицепрезидента е прерогатива на друг орган (Конституционен съд), а не на Народното събрание;

- по действащата Конституция президентът и вицепрезидентът се избират в една избирателна листа. В сравнение с първата регламентация на президентската институция, условията за избираемост са допълнени и разширени: българско гражданство по рождение и липса на друго гражданство; навършени 40 години; да не са поставени под пълно или ограничено запрещение; да не изтърпяват наказание лишаване от свобода; да са живели последните пет години в страната.

Посочените условия за избираемост изискват някои уточнения. Българското гражданство по рождение се определя от законодателството. Конституцията не съдържа легално определение на понятието "гражданство по рождение". Налице е само определението на чл. 25, ал. 1 на Конституцията и нормите на Закона за българското гражданство, които класифицират придобиването на българско гражданство по произход, месторождение и натурализация. Гражданството по рождение включва предпоставките за придобиване на българско гражданство по произход и по месторождение. Конституционният съд конкретизира този въпрос, като прие, че българското гражданство по рождение се придобива по право в момента на раждането и не се предшества от каквото и да е друго гражданство. Гражданин по рождение може да бъде само лице, което в момента на раждането си, по действащото към този момент българско законодателство, придобива българско гражданство по произход или месторождение.

3. Външни фактори

Въпреки че, избора на президент е национален въпрос, то може да се каже, че се усеща и намесата на ЕС.

ЕС констатира, че страната е изпълнила всички необходими условия и препоръчва членство на 1 януари 2007 г. Което означава, че правителството на Станишев успя да доведе страната до членство в ЕС. Известно е, също така, че Първанов е социалист. Което говори за едно връщане към управлението на БСП.

Премиерът-социалист от сегашната правителствена коалиция може да се похвали с този политически успех, с ефективността на реформаторската си политика, започнала преди 2 години и основана на глобален политически проект, който всъщност е същият, представен от сегашния президент и кандидат за президент на Социалистическата партия. Очевидно Георги Първанов ще извлече политически дивидент от този успех на неговата външна политика, защото, ако България постигне този резултат, това ще се дължи основно на дейността на президента през последните пет години.

На практика, решението на ЕС е положителен “индиректен” сигнал за “намаляване на натиска” през следващите месеци, т.е. освобождаване на средства по бюджетните фондове, което ще позволи облекчаването на тежката ситуация, в която се намират някои социални категории.

Това решение е удобно за президента, но е неблагоприятно за неговите конкуренти. Те могат да се опитат да очернят Европа и новите трудности, които тя ще донесе на населението. Тези кандидати могат да се обърнат към аргументите на сега съществуващите популистки и антиевропейски партии от редица страни от Централна Европа. Те ще приложат няколко примера към българската действителност. Често предизборните кампании не целят да информират, а да експлоатират страховете на избирателите.

4. Интереси, мотивиращи конкретните действия

Проучване на общественото мнение от началото на март 2006 г. сочи спад на популярността на политическите партии, формиращи сегашната управляваща “лявоцентристка” коалиция: БСП-НДСВ-ДПС: БСП среща подкрепата на 22,8% (срещу 26,4% през февруари), ДПС - 8,1% (за разлика от 7,0% през февруари), НДСВ - 5,1% срещу 7,5% през февруари.

Опозицията в дясно обаче не печели от този спад: ОДС (начело с бившия президент Петър Стоянов) среща подкрепата на 2,8%, а ДСБ (начело с бившия премиер Иван Костов) - на 2,4%. Останалите малки партии също остават "незначителни", но подкрепата за "радикалното", обявяващо се "против всичко" движение "Атака" начело с Волен Сидеров се покачва, достигайки 9,1% (срещу 7,8%) и така то се превръща във втората политическа сила в България.

Проучване на общественото мнение от началото на март 2006 г. в България сочи спад на популярността на политическите партии, формиращи сегашната управляваща "лявоцентристка" коалиция: БСП-НДСВ-ДПС: БСП среща подкрепата на 22,8% (срещу 26,4% през февруари), ДПС - 8,1% (за разлика от 7,0% през февруари), НДСВ - 5,1% срещу 7,5% през февруари.

Опозицията в дясно обаче не печели от този спад: ОДС (начело с бившия президент Петър Стоянов) среща подкрепата на 2,8%, а ДСБ (начело с бившия премиер Иван Костов) - на 2,4%. Останалите малки партии също остават "незначителни", но подкрепата за "радикалното", обявяващо се "против всичко" движение "Атака" начело с Волен Сидеров се покачва, достигайки 9,1% (срещу 7,8%) и така то се превръща във втората политическа сила в страната.

Според анализатори "отстъплението" на БСП се дължи основно на провалите на правителството по отношение на реформите в здравната система, обещаното подобряване на жизнения стандарт и борбата с организираната престъпност. При все това обаче партията остава единствената политическа сила, която поне по отношение на електората, запазва известно влияние, дори то да е несигурно.

Четвъртото място на НДСВ явно е платената цена за участието на движението в правителствената коалиция. То е и знак за невъзможността на движението да задържи електората.

Възходът на "Атака" вероятно се дължи на факта, че тя е единствената "политическа партия", която систематично отправя атаки срещу четирите стълба на консенсус на българския преход: "етническият мир", европейската ориентация, пазарната икономика и демокрацията. Всичко това, обличано непрекъснато в националистични нотки, се харесва на "загубилите от прехода", които представляват най-значимата част от населението. Според местни анализатори обаче "експанзията" на "Атака" е достигнала

своя връх.

Сред лидерите от парламентарната коалиция популярността на премиера социалист Сергей Станишев спадна от 41% на 35%, а тази на Симеон II - на 19%. Сред министрите рейтингът на Румен Петков (министър на вътрешните работи) също отбеляза значителен спад (от 31% на 23%). За сметка на това обаче някогашният бодигард на Симеон II и бивш главен секретар на Министерство на вътрешните работи (с ранг на генерал) Бойко Борисов, който в момента е кмет на София, застава начело с рейтинг от 70%.

Проучването сочи спад в доверието и в основните институции в България - полицията (с 8%), институцията на президента (с 6%), армията с 4%. Същото важи и за правителството, парламента, политическите партии, Прокуратурата, съдилищата.

Колкото и странно да изглежда обаче 48% от участниците в проучването са на мнение, че сегашната тройна коалиция ще изпълни до край мандата си от 4 години. 56% от запитаните са на мнение, че присъединяването към ЕС е важно за България.

6. Сценарии на развитие на събитието

Петър Стоянов, който очевидно е по-загрижен да запази председателското място в своята партия, което му гарантира политическо съществуване, отбеляза, че няма да се кандидатира за президентския пост, за да не създава впечатлението, че търси реванш от своя приемник. Той е наясно, че не разполага с капацитета да постигне предишния резултат от есента на 2001 г. и тогава ще се наложи прилагането на санкцията, която той самият публично препоръча спрямо предишния председател на партията - Надежда Михайлова, след провала на парламентарните избори през 2005 г., която бе принудена да подаде оставка.

Волен Сидеров, лидерът на "националното обединение" "Атака" се кандидатира безпрепятствено на президентските избори 2006. Внезапната поява на "екстремисткото" движение на парламентарните избори през юни 2005 г. се превърна в шок за българската "политическа класа". Нищо чудно обаче "чудноватото" обединение да предизвика ново "всеобщо вцепенение" през есента на 2006 г., превръщайки се в

средство за протеста на онези, които Световната банка определя в обемистите си доклади за пост-комунистическите страни като “загубили от реформите”, или с други думи казано, “губещите” от прехода. Трябва да се отбележи, че тази категория от населението продължава все още да представлява основната част от българския електорат, макар и с тенденцията да се разсейва малко по малко през последните години. Тя се състои от хора, без значение от социалното им и културно ниво, години или идеологическа принадлежност.

Волен Сидеров е “сложна личност” в националния политически пейзаж. За най-яроствните му политически опоненти, които не се стесняват да заявят това, Сидеров е един “опасен параноик”, който експлоатира нишата на националпопулизма. За неговите привърженици, той напротив, олицетворява “изкупителната жертва” на България и “освободителя” на “истинските” българи, който скоро ще нанесе фаталния удар по “използвачите” и “недобросъвестните” политици, които плякосват страната вече 15 години.

Личният и политически път на “генерал” Бойко Борисов е най-малкото удивителен. Тази “success story” по български косвено разкрива основното измерение на хроничната нестабилност на българската политическа система: стремежът на електората да дава предпочитание на избора на “харизматичната” личност, в ущърб на политическия избор. Наследство от миналото или подсъзнателно недоверие срещу програмите, които обещава “светло бъдеще”? При всички случаи това е една тежка констатация за повечето политически партии, които се опитват да се доближат до западния модел. На практика обаче това не са мерки, които се предлагат, за да се разрешат проблемите, които изглежда интересуват общественото мнение, а по-скоро става въпрос за личност, която благодарение на своята харизма, ще каже това, което общественото мнение има желание да чуе.

Сондажите сочат, че ако избирателите трябва да избират между кандидатите Първанов и Борисов на втори тур на президентските избори, 41% биха гласували в подкрепа на досегашния президент срещу 31% за генерал Борисов. При все това политическата динамика изглежда по-благоклонна към генерала, отколкото към досегашния президент.

7. Влияние на събитието

За да спечели, в предстоящата предизборна надпревара БСП трябва също така да разполага със силен съюзник - ДПС, дори и този съюзник, изборително необходим, но политически обезпокояващ в много отношения, да има тенденцията да вдига "цената си" с течение на времето. Дали този партньор би могъл да стигне до там (това е едно провокативно предположение) че да поиска нищо по-малко от носещия единствено признание пост вицепрезидент на републиката или би се задоволил, което е много по-вероятно, с конкретни ангажименти в интерес на своята партия, както в локален, така и в национален план? Предизборният дебат е в самото си начало, но ДПС не се лиши от възможността да отправи с помощта на пресата няколко недвусмислени "дребни фрази". Трябва да се съобразяваме с факта, особено през следващите месеци, че това е единствената партия, която няма нужда да издига свой личен кандидат на президентските избори, за да съществува политически.

Признато официално или не, отсега нататък ДПС ще е в позиция на силата в българското политическо пространство, а харизматичният лидер на движението Ахмед Доган е един способен - поне за своите избиратели - политик. Неговата целенасоченост в комбинация с покорния му електорат, могат да избират и да преизбират президенти. Георги Първанов знае това, още повече, че следизборните анализи през 2001 г. показаха, че той дължи в голяма степен победата си на привържениците именно на тази партия.

Участието на ДПС в управляващата коалиция обаче е яростно оспорвано от крайното националистическо движение "Атака" и прекалено много отстъпки от страна на ДПС биха могли да имат контрапродуктивен ефект в изборителен план, най-вече защото част от социалистите продължават да смятат движението за "етническа партия" и следователно за конституционно нелегална.